

RAHVAJUTUD
PETSERI
VÄGIMEHEST

1.

[Vasarapildumine]

A.

Petseri vägimehest

Ta vet ta Petseri maastera man um veli kül' paha pal'lo tüüd tett, vet muido iks tettüs saanuki-is, ku vägimiis tegemä naanu-us. A vet ku tuu uma käe mano tagōsi, sis tüü muidoku lagosi õnnō. A vet tōnō vägimiis tek'k tuul aigu Pihkvah Troetsa kerikut, ni näil ol'l üle katō üts kirkvōs ni üts vassar. Ni nimä iks heidi noid tōnōtōsōlō, kuulō vaia ol'l. Ni ku sai maaster valmis, ni ol'l kuulda, et kuningas tulōvat ka sinnä. Ni sis läts tälle vägimiis jo vasta ni puttu Meremäe otsah kokko.

Ni ku kuningas tul'l mäe otsa, ni näk'k, et illos maaster, ni liin ol'l sinnä saanu, koh inne midägi olō-ōs, ni kūs'se, et kiä ummōhtō ni ruttu taha liina um tennü? Ni vägimiis tul'l mano, ni ütēl', et:

«Ta um mu tett.»

A kuningas kūs'se, et:

«Kiä sullō lubas liina tegemä naada?»

A vägimiis kohrut' hinnäst, ni ütēl', et:

«Kedäs ma sis õigō pelgä?»

A kuningas pahasi tuu pääle veli hirmsahe ära, ni haar'd õnnō mōōga, ni lei vägimehe pää maaha. A tuukōnō ka vōt't uma pääkese üskä, ni naas' ka Petseri poolō astma. Ni säääl timä pan'd hinele jäl pää otsa, ni heidäs' magama, ni ütēl', et:

«Nu ma inne enäb üles ei tulō, ku jo mäevärehist veri sisse juusk.»

Ni tuust saani tōnō umgi kirstuh, nigu koolu õnnō olōsi, a olō-ōi timäl iks kuulja näkogi, täl pōsō hōhetasō ni veretäse kōik, nigu olōsi õnnō ülestulekil, ni um tōnō nigu herevil kōik, ku tälle küündlit palama pandas.

A tuul kuningal, kiä vägimehe pää maaha lei, tsilgahtu säälsamah silmäterä vällä, ni jäi tōnō otsani pümmes, ni viidi sōs Petserihe, ni säääl naati maasterah kōvasti jumalat pallōma timä iist, ni sōs sai tälle jäl silmä päähä. Ni läts jäl kodo är, a uma ratta jät't maasterahe maaha, ni nuu umma viil parhillagi säääl.

H II 3, 216/7 (65) < Setu; Vastseliina — H. Prants (1889).

Vt. Peata kirikuehitaja, muist. 4; Tootus appi tulla, muist. 5.

Vrd. Ehitused, Tõll, muist. 126—138; Olev, muist. 1 A, A₂, Y₂.

B.

Kunas Petserehe mastõrat tetti

Petsere mastõrat tetti sis, kui Pihkva Troetsat. Ja ol'l Petsereh suur vassar. Ja kui tul'l Pihkvahe vasarat vaja, sis tilahudeti õnnõ ja luhiga linnas' vassar Pihkvahe. Ja sis kui tul'l Petserehe vaja ja sis Petsereh tilahudõti ja vassar linnas' Petserehe tagasi.

S 91974/5 < Setu, Vilo v. ja k. < Unkavitsa k. — M. Perämets < Anna Pääsukene, sünd. 1863. a. (1934).

Vaade Petseri kloostri. J. Miku foto 1956.

C.

Vanasti, kui Petseri kloostrit ehitatud, siis ehitatud samal ajal ka Irboskas. Mõlemas kohis olnud üks kange mees müüri ehitamas, kuid üle kahe mehe olnud ainult üks haamer. Siis visanud kumbki mees haamrit teineteisele Petserist Irboska ja sealt tagasi, kummale parajasti tarvis oli.

Kui see Petseri jõumees ära suri peale mingi sõja, siis pandi see mees kirstuga kiriku, kus ta veel praegu on. Surres ütles see jõumees, et:

«Enne ei tule ma üles, kui tuleb mingi sõda.»

Kord karjusid poisikesed, et sõda ja sõda. Jõumees tuli üles ja pettunult ütles ta, kui nägi, et sõda ei olnud:

«Enne ei tule ma üles, kui ülemistest väravaist jookseb veri sisse ja alumistest välja!»

Kui Petseri kloostrit ehitati, palus kloostrülem luba kloostrit ehitada ainult härjanahasuurukest. Kuningas lubas ka ehitada. Kloostriehitaja ülem löikas härjanaha ribadeks ja ehtas praeguse kloostriga praeguses suuruses. Kuningas tuli vaatama ja nägi, et tema käsku polnud täidetud, klooster oli suurem ehitatud kui härjanahk. Kuningas tõmbas mõõga tupest ja lõi kloostrülemal pea maha. Kuid see kloostriehitaja oli ka pühä mees, võttis oma pea, pandis taldrikule ja läks tagasi kloostriisse. Kuningas kahetses pärast, et oli püha mehega kurjasti ümber käinud.

ERA II 190, 263/5 (46) < Setu, Vilo v., Truba k. — J. Ilvik < Aleksandra Ilvik, sünd. 1891. a. (1938).

Vt. Tootus appi tulla, muist. 5; Vägimehe äratamine, muist. 6; Peata kirikuehitaja, muist. 4.

D.

Irboska om vägimehel tett. Üts vägimiis tek'k Petserit, tõõnõ Irboskat. Ütstõõsõlõ hiidi' vasarat. Irboskah om mitu kerikut.

Üts vägimiis tek'k Saharimäele kerikut, tõõnõ Gorodissa. Üle järve hiidi' vasarat. Nigu visas' Gorodissast Saharimäele, tappu Saharimäe meistri ar'. Kerik vaiu maa sisse. Inne tuu Gorodis[sa] kerigu ehitjä sai üle Mõla järve astu'. Ku ar' tap'p tõõsõ, naksi jala' ar' hämmümä üle minneh.

ERA II 209, 280 (4) < Setu, Vilo v., Radaja k. — E. Kirss < Kriisa Veliste, sünd. 1861. a. (1939).

Vt. Kuiva jalaga üle vee, muist. 3 A.

E.

Vägimiis puhkap ker'koh, Jumalaimä ker'koh. Katekeisi ol'l näid. Ku na taad masterat tei, sis üt's tek'k Irboska, tõõnõ tek'k Petserih. Seo, mea tek'k siih Petsereh, siih puhkaski. Sis ku ol'l koalegi vasarat vaia, sis tõõsõlõ mudku visksi.

Tul'l tüümih kah, sis palka las'k esi võtta ja kualegi saa-as liisnati. Keä ol'l kua tüütännü, niipal'lo sai palka. Sis sai tä val'mist ja lät's tä puhkama ker'kohe ja üt'el', et:

«Nu maka ma niikavva, ku määne sõda tulõ, sõs tulõ ma appi.»

Liinarahvas mär'k esi kokko, et kuis tä om, tek'k es mäso ja minti talle sõnaga, et sõda oo üleväh. Tul'l tä kah üles, tul'l kaema, kaes, et võl'tsus om. Sis lät's tagasi jäl puhkama ja üt'el' rahvalõ:

«Nüid ma innõ üles õi tulõ, ku veri nakkas mäeväretist vällä juuskma.»

Tä pahasi tuust är', et mes nä peti'. Tä suur nelläkanti kirst om. Säält tulevagi ristikäügi'.

ERA II 301, 369/70 (227) < Setu — L. Pedajas < Palagei Latik (1942).

Vt. Tootus appi tulla, muist. 5; Vägimehe äratamine, muist. 6.

[Vägimehel kulub palju saapaid]

A.

Petseri või Setomaa vägimiis

Ammu, ammu elle Setomaal üts väiga kõva vägimiis, hirmus kõva ol'l tõõnõ olnu, es olõ miist, keda tä es jõvva maaha panda, ega es olõ asja olnu', midä tä es jõvva üles nõsta'.

Setomaa vägimehel ol' ka kats veljä. Üts näid elle Irboskah ja tõõnõ Pihkvah. Kõik kolm veljä olliva väiga tüüka mehe ja teivä kah tüüd, nii et ilm värisi. Nimä teivä iiskätt ehitusetüüd. Tuu veli, kes Pihkvah elle, ehit' Pihkva liina, tuu veli, kes Irboskah elle, ehit' Irboskat ja Setomaa vägimiis ehit' Petseri liina. Üle kolmõ kangõlasõst vägimehe ol'l näil ainolt üts vassar. Ja kui juhto, et mõnõlõ tõõsõlõ ka ol' vasarat vaja, sis tuu hõigas' uma kõva, müristäjä helüga vasara järke ja sis tuu veli, kelle käeh vassar ol' l, heit' vasarat tarvitajalõ velele üle pilve. Niimuudo ellevä kõik vele tublistõ ja saiva ütstõõsõga väiga häste läbi.

Tuu veli, kes Petsereh elle, tuu olla näist kõgõ tugõvamp' vägimiis olnu ja tuu veli käve iga päiv hirmus pal'lo maad maaha. Nii pal'lo maad, et egapäävätse käumisega kak'k timä säidsekümmend paare saapet ar. Nuu saapa pidivä liinaesändä vägimehele ostma — nii ol'l näide lepüng. Viimäte aga leivä liinaesändä kokko ja peivä nõud, et nimä ei jõvva vägimehele kuigemuudo viländ saapet muruhtõda, jäävä niimuudo vaesõst. Ja liinaesändä annavagi-ei inämb vägimehele säidsekümmend paare saapet pääväst. Vägimiis aga sai tuu pääle väiga vihatsõst, palja jalgoga es taha tä ka kävvõ ja läts tuuperäst Petsere manstere ja heidäs' säääl oosõ suu pääle magama, võt't tekige pääle. Es' ol' viil ütelnõ:

«Inne ma siist üles ei tulõ, kui Setomaalõ sõda tulõ. Sis tulõ ma ja rehmi kõik vainlasõ vällä!»

Ütskõrd aga olliva kelmi poisi vägimehest müüdä lännü ja sis ütelnü:

«Hõe, vägimiis, tulõ üles, sõda sööse setokaise!»

«Vägimiis nõstnoge pää üles ja ringutanud hinnäst ja küüsünü:

«Koh puul nuu' vainlasõ' ommava?»

Aga kelmi poisi, kui näivä, et vägimiis nõsõs, pagõseva pümmehehe uustõ nii kui võidsõva. Nä tiidsevä, et ku vägimiis petjet kätte saasõ, sis ei jätä inämb konte ka kokko. Vägimiis aga, kui arvo sai, et timmä om petetõ, heidäs' suurõ süämetävvega jäleke magama ja ütelnõ:

«Kui minoga säänest nalja tetäs, sis ei tulõ ma inämb inne üles, kui Petseri manasteri alavärjest tulõ veri sisse ja ülematsist juusk vällä. Sis tulõ ma üles ja tuu seto rahvalõ õnnõ ja aja vainlasõ kõik ütene mitmõsaa versta taadõ!»

Vägimiis heidäs' sis jälke magama ja tõmmas' teki ülene pääle, nii et mitte kiäke timmä nätä es või. Pal'lo, kes uuse käevä kaemah, es tohivage kaia ja teki viirt üles nõsta, pelksevä, et saat surma, kui pühä vägimiist putut. Aga mõnõ' julgõmba' inemese' olliva õks nõstnova teki viirt üles kah ja kaenova vägimiist. Es olõ surma küll kedäge saanu, aga vägimiis es taha, et patonõ rahvas timmä kaiva. Ja tuuperäst läts vägimehe käsi säält kotselt veitkene mädänemä, kohe inemese' külge puttõva.

Pühä' mehe' aga, kes säääl manasterih ellevä, es taha ka tuud, et vägimiist käpõrdädäs ja nimä lasiva tälle kirstu tetä ja panniva timä kirsto, et rahvas timmä inämb putto es saasi. Tuu kirst om ar pühendet ja kõvastõ kinni pant. Tuud ei tohi mitte kiäke kaia ega vallalõ võtta. Küll

vägimiis eis' nōsōs ütškōrd kõgō kaasōga üles, kui aig tulō. Kago sis tulōva viil ilosa ja rōõmupäävä, sis saavat ilm perūs tōistsugumatsōst kui nüüd om.

S 48203/9 (14) < Setu, Mäe v., Vööpsu k. < Järvesuu v., Võparsova k. < Mäe v., Varesmäe k. — N. Sõrmus < Marie Kütte, sünd. 1862. a. (1932).

Vt. Vasarapildumine, muist. 1 D; Tōotus appi tulla, muist. 5; Vägimehe äratamine, muist. 6.

B.

Vanasti [olnud] meie maal kõva vägimees, kes on kannud läbi Peipsi lauakoorma. V[ägimee]s ehitanud Petseri kloostri; teine teinud (vist ven-nad) Irboska, kolmas Pihkva. Üle kolme üks haamer. Üks visanud teisele tarbe korral haamri. Vägimehel olnud käimist ja tööd nii palju, et ta iga päev kannud seitse paari saapaid, homikul uued jalga, varsti kantud. Viimati on isandile läinud liiaks saapaandmine, pole enam raatsinud anda uusi saapaid, annud pōiatud, aga selle üle vihastund vägimees ja needinud:

«Kui isandad ei anna enam uusi saapaid, siis ma enam tööd ei tee, ma lähen magama ja magan niikaua, kui ülemisest väravast vesi sisse jooseb.»

(Arvatakse, et ülemine värav kloostri linnaväravat tähendab.) Siis läinud magama ja magab praegu püha Maarja kiriku taga õõnestikus koopas (nagu katakomba Roomas) ja magab praegu veel nii, kui ta magama minnes oli, nii tervelt ja priskelt, et pōsed punetavad. Enne üles ei tule, kui häda kutsub — vesi sisse voolab.

E 52740/1 — M. J. Eisen < H. Prants.

3.

[Kuiva jalaga üle vee]

A.

(Petseri kloostri ehitaja, minnes sama haamriga ehitatud Pihkva Troetsat vaatama, hüppab üle Emajõe, nii et jalgagi ei tee märjaks.)

ERA II 247, 505/9 (1) < Vastselliina, Misso v., Põrste k. — O. Teder < Nikita Teder, 75 a. (1939).

Vt. Peata kirikuehitaja, muist. 4 I.

B.

(Püha ehitaja kõnnib järvel.)

ERA II 209, 280 (4) < Setu, Vilo v., Radaja k. — E. Kirss < Kriisa Veliste, sünd. 1861. a. (1939).

Vt. Vasarapildumine, muist. 1 D.

[Peata kirikuehitaja]

A.

Kuis Petserehe mastõr sai

Tuul aol, ku Johan Hirmsa kunigas ol'l, ol'l Petsere mastõra asõmõl üts väikene tsässonakõnõ ja mõisa. Mõisa valitsõja ol'l üts arhirei ja arhirei pidi tuuh tsässonakõsõh pallust. Tuu tsässon ol'l väega illos, kohki olõ-õs säänest nii ilosat majja õi ka lossi.

Utskõrd sis tuu arhirei pidä sääl tsässonah pallust ja sis vanast muidogi ol'l mõisal müürü ümbre korgõ, niigu nokki omma Petsere mastõrah, sis õks ol'l viil pal'lo korgõba ja raudvärä iih suurõ ja sis ol'l õgal puul vahi. Arhirei mõisavalitseja pidä tsässonah pallust, tuvas timäle sõna, õt kunigas tulõ. Arhirei ka ruttu kerkost vällä ja kunigalõ vasta, noih samuh rõivih, mis kerkoh säläh olli, uma kullano küpär kõik pääh, rõiva vai riisa' kõik pääl, lätt kunigalõ vasta. Kunigas sõit katõ hobõsõga, ilosih rattih, kutsõr ede pääl. Arhirei sai vasta, kutsõr pidi hobõsõ kinni ja kunigas Johan Hirmsa tul'l rattist maha ja tuu arhirei mõisavalitsõja lätt kunigat teretämä, a kunigas haar'd mõõga vällä, lei mõõgaga arhirejal pää otsast. Arhirei haar'd pää maast üskä ja tsässonahe pakku. Kunigas hiitü ar ja pakku, jät't uma ratta, hobõsõ ja kõõ Petsere mõisahe. No om timä mastõr ja parhillagi omma Petsere mastõrah nuu ratta viil nätä. Kunigas hiitü nii ar, õt olõ-õs inäp meeleh tuudki, õt hobõsõga saa jo rutupahe paeda, ja näk'k õnnõ, õt tuu arhirei mõisavalitsõja haar'd uma pää maast ja pakku. Johan Hirmsa mõtõl', õt taa om pühä ineminõ, mõisavalitsõja, a tuu ol'l üts vägimiis, timä kirst om parhillagi Petsere mastõrah püha Vaar'a kerkoh. Kunigas pagõsi ar kavvõndõhe Petsere, peläs' väega, õt no saa hindäl ka surma, pühä inemisõ pää lei otsast.

«Inne olõ ma külält päid otsast pesnü, a kedägi näe-es niiviisi, õt haard uma pää, mis ol'l otsast lüüd, üskä, ja pakku.»

Ja tuud kõik rahvas ka näk'k, kes sääl tsässonah olli, õt päädä juus'k tsässonahe ja ka mõtli, õt pühä miis. A timä olõ-õs joht pühä miis, a täl ol'l nii' pal'lo jõudu seeh hindäl viil, ku jõudsõ ar joosta tsässonahe.

Johan Hirmus, tollõaignõ kunigas, olõ-õs õnne nännü arhireija, ja mõtõl', õt s'oo om ka kunigas, kai tsässonat, tuu ol'l väega illos, mõtõl', õt timä tah eläs seeh.

«Ma olõ kunigas ja mul olõ-õi nii ilosat majja.»

Tul'l siiä üles ja leigi arhirejal pää otsast ja timäl ol'l ka viil ilosa rõiva ja küpär pääh.

Kunigas pagõsi kavvõndõhe ar ja elli sääl munõ päävä ja saat' üte salga sõaväke sinnä kaema, mis sääl om. Sõavägi tul'l Petserehe mastõrahe ja naksi sis tuud pühä miist takah otsma, a tuu miis ol'l rüüvlil ar vöödõt ja ar matõt maa sisse, sinnä Petsere mastõrahe mäe sisse uustõ ja ol'l üts pühäne ette pant. Sõavägi otsõ kõõ mastõra läbi ja õs lövvä ar kostki tuud miist.

Peräst sai sõaväele kostki tiidä, õt sääl mäe seeh eläse rüüvli ja sõavägi läts sis sinna mäe sisse rüüvli ar häõtämä. Lätsi sinnä mäe mano ja kaesõ — mäe seeh kõik oosõ läävä sisse, oosõ väega pümme ja pal'lo, kõigi pooli haro, õs tohi sinnä sisse minnä, pelksi rüüvliit. Pümmega näe ka-i midägi, last ar hindä ka rüüvlil tappa. A sääl oosih olõ-õs inäp kedägi, ku sõavägi sinnä läts, rüüvli ol'l amki ja munõst tõesõst oosõst väläh.

No nii sõavägi võt't tulõ ja sis lätsi uusi otsma, kas siih om kedägi vai olõ-õi. Läävä, läävä uusi pite, tulõ-õi otsa õi viirt, kõigi pooli haro, a mõista-ai tagasi ka tulla inäp, käävä säääl oosih mitu, mitu päivä, õks saa-ai vällä. Läävä munt uust pite, säääl tulõ vesi vasta, sinnä õi saa minnä. Tulõva sääält ar tagasi, läävä tõistõ harro, säääl õi tulõ jäl otsa. Käändvä tagasi, jäl tulõva, tulõva, saa-ai vällä ka kunagi. Käve seeni, koon vässü ar ja jäiegi sinnä uustõ maga[ma]. A säääl oosõh maa pääl maatõh jäi haigõst ja kuuli ar.

Kunigas Johan Hirmsa uut, uut sõaväke tagasi: õi tulõ. Mis tetä, mõtlõs. Kunigas võt't viil kats salka sõaväke üteh ja tul'l kaema — õi olõ sõaväke kohki. Küsüs' säääl munõ mehe käest, kos tuu sõavägi läts. Ülti vasta näile nii, õt sõavägi läts mäe sisse uusi rüüvliit otsma ja jäiegi sinnä. No nii kunigas an'd käsu sõaväele ütele salgalõ, õt:

«Ti piät näist uusist rüüvli vällä ajama ja sõaväe takah otsma.»

No nii tuu salk läts uusi sisse ja võti tulõ üteh ja söõgi ja läävä uusi pite edesi, alati ütte uust pite. A nimä saiki tuuhu uustõ, kua uus' läts Kiijovahe vällä ja nimä läts, läts ja sai' ka Kiijovahe vällä. Kunigas uut, uut, õi tulõ tagasi, mõtõl' jäl, mis no saa. No nii ütles sõaväele:

«Läämi ka uustõ otsma, kos nima jäie.»

Ni nii [= need] läävä ka, kunigas kõkõ iih ja tõõsõ takah, a nimä õs lää ütte uust pite edesi, nimä käve kõõ oosõ ar inne, mis ol'l hüvvä kätt, käävä, käävä ja nägevä: tiia-ai, mis pilises edepuul. Läävä lähapähe, kaesõ, suur meri iih. Mis no saa, käändvä ruttu tagasi ja kõnõlõsõ:

«Tuu sõavägi vast omgi siiä merde ar uppunu.»

Tulõva tagasi ja jäl läävä uust pite edesi ja jäl käänus hüäle poolõ üts haro, läävä sinnä, säääl jäl pilises edimiä, mõtlõsõ: jäl meri. Läävä veitkese lähapähe, kaesõ, õt toh joht meri olõ-õi tah, om sääne ku kuld, mõtligi, õt tah om rüüvli kuld. Läävä mano, kaesõ: üts nelänulgalinõ pühäne saina seeh ja rist otsah. Kunigas käs'k tuu pühäse ar sääält võtta. Soldati võtva ar pühäse sääält ja kaesõ: pühäse takah üts kuuljakirst. Kunigas käs'k kirstu vallalõ võtta ja kaia, kes seeh om. Soldadi võtva kirstu vallalõ ja kunigas kaes — tuu miis kirstuh seeh ja pää otsah. Kunigas mõtõl', õt s'oo om pühä miis õks olnu, näe, pää otsa kasunu ja maa seeh kirstuh ja pühäne iih. Kunigas käs'k pühäse ja kuulja kõõ kirstuga üteh võtta ja tul'l tagasi tulõma.

Tulõva, tulõva, õi mõistaki nimä ka vällä tulla. Käävä, käävä — saie sinnä tuuhu uustõ, koh tuu sõasalk ar koolnu. Kunigas kaes: s'oo om edimäne salk sõaväke, a koh tuu tõõnõ sõasalk om? Vaia tuu ka ar otsi. Käävä, käävä uusi pite, kaesõ: valu jo paistus edepuul. Tulõva vällä oosõst ja veie kuulja ja pühäse tsässonahe.

Kunigas an'd rahvalõ käsu, õt siiä mastõr tetä, ja naksigi tegemä Petserehe mastõrat. Kõkõ inne teie ar pühä Maar'a kerigu ja teie tuu plaani järke, mändse oosõ ol'l. Näe, selle omgi Petsere pühä Maar'a kerk uus'liganõ ja säääl om ka oosõ kottal tuu pühäne, mis oosõst lõuti, hüä käe puul tõõsõh haroh ja vägimiis om ka säääl kirstuh hüä käe puul saina kõrval. Tuu pühäne ol'l õnnõ pal'lo vähäp ku no om. Tuu pühäne, mis om oosõst lõut, om keskpaigah, a kats tõist om tett kõrvalõ, üts üteh poolõh, tõõnõ tõõsõh poolõh. Kuniga ratta omma ka mastõrah parhillaki viil.

Rohkem ma õi tiia edesi kõnõlda. Setä kõnõli mu vanaesä esä nii ja mullõ kõnõli vanaesä.

S 59107/20 (8) < Setu, Vilo v., Saputje k. — A. Tammeorg < Maria Taptala (1933). Vt. Vasarapildumine, muist. 1 A, C; Kuiva jalaga üle vee, muist. 3 A; Vägitmehe äratamine, muist. 6 D, E.

Vrd. ka: Tõllu surm, Tõll, muist. 174.

B.

Kuis Petsere kloostri saie

Karnõlal ol'le vanast veiga pal'lo tsiku ja talle miildü veiga tsiku kaitsma kävvü'. Karnõlalõ miildü veiga ellä mõtsah ja selle tä elli Petsere uroh mõtsa seeh. A tuugiperäst ol'le Karnõlõ veiga rikas.

Ütevoori, ku' Karnõla jal' ol'le tsiku man, sis tsungõ tsia' maa seest üte pühäsekese vällä. No', mõtõl' Karnõla, õt s'oo ommõ pühä kotus ja siia' vaja kerik ehitä! Karnõla tiidse, õt kunigas lupagi-i talle ni' pal'lo maad, õt saasi' ehitä' kerigu, ja selle läts sis Karnõla Riiga, koh ol'le kunigas sõah. Sis nakas' tä kunigalõ kõnõlõma, õt ma' leüse maa seest Petsere orost üte pühäsekese ja ma' pallõ, õt kunigas lupasi mul sinnä' üte tsässonakõsõ ehitä'. Edimält taha-as kunigas paha-veiga' lupa anda', a ku' Karnõla nakas' veiga' pallõma, sis lubasi kunigas Karnõlal tsässonakõsõ tetä'. Karnõla tul'le ka tagasi ar' Petserehe ja las'k sis suurõ oosidsõ kerigu tetä'. A kunigas ol'le kõõ viil sõah ja täl olõ-õs aigu kaema tulla, mis Karnõla tege. Ku' Karnõla ehit' kerigu ar' valmist, sis läts Karnõla jal' kuniga mano ja ütël':

«Aulinõ kunigas, no ommõ mul tsässon valmis ja ma' pallõsi' sinno, õt sa' lupasi' mul aia ka' tsässona ümbre tetä.»

Kunigas vihasi ja ütël', õt:

«Sullõ lubati tsässon ehitä', sis sa' viil tahadõ' aida ka' ümbre tetä'?»

A ku' Karnõla nakas' veiga pallõma, õt:

«Sa' lupa' mul üts häränahasuuruki aid ümbre tetä'.»

Kunigas nakas' sis naardma ja ütël', õt:

«Noh, hää kül', sa' voidõ' sis üte häränahasuuru' aia tetä'.»

No' saie Karnõlal hää miil ja tä läts ruttu kodo. Sis palgas' tä pal'lo tüümiihi kokko ja nakas' Irboskast kivve vidämä. Ja kua peremiis pan'd uma hobõsõ pääle suurõba kuurma, tuu hopõn vidi umma kuurmat kergeppä, a kua peremiis pan'd veiga väiko kuurma hobõsõlõ, tuu hopõn vidi rasõvappa. Tuu ol'le selle, õt Karnõla ol'le ni pühä, õt timä, midä tahtsõ, tuud tek'k. A Karnõla esi läts Pihkva turu pääle ja os't veiga suurõ häränaha. Sis lõigas' tä häränaha veiga peen'okõisist rihmost ja jakas' kõ' ütstõõsõ otsa. No' timä vidi tuu rihma ümbre kerigu ja ehit' sis tuud müürä pite suurõ müürü kerigu ümbre.

Ku müür saie jo' valmist, sis tuulaiga tul'le kunigas sõast ja tä läts Munamäe otsa kaema, õt midä Karnõla tege. Säält näge timä, õt Petsere orgo omma' suurõ' müürü ehitedü'. Kunigas mõtõl', õt:

«No' lää ma Petserehe ja tapa Karnõla ar'.»

Istõ sis kunigas ruttu umma tõlda ja sõit' ruttu Petsere poolõ. Sõit' timä sis ka Petserehe ja sõit' õkva kloostrivärestist sisse ja sõit' sis kerigu poolõ. Karnõla tul'le jo' tii pääl vasta. Kunigalõ veiga miildü tuu illos kloostri ja timä jo' mõtõl', õt:

«Ma jätä Karnõla tapmalda'.»

«No',» ütël' kunigas Karnõlalõ, õt «mille sa ni suurõ müürü ilma mu lubalda' teie' siia?»

A Karnõla ütël', õt:

«Ma tii-is müürü sukuki suurõbat, ku' ommõ üts häränahk.»

Ja sis näüdäs' Karnõla häränahast müürä ja ütël', õt:

«S'oo häränahk haarus ar' ümbre mu müürü.»

No' kaie kunigas ka', õt Karnõlal ommõ õigus, ja timä ütle-es inäbä midägi. A Karnõla ütël' sis kunigalõ, õt:

«Sa' tii' mukka' ar' tuu, mia sa' lubasi.»

Ja ku kunigas üks lüü-üs viil mõõgaga pääd otsast ar' ja sis ütél' Karnõla mitu vuuri, õt:

«Sa' üks tii' ar' tuu, mia sa' lubasi.»

No' kaes kunigas, õt Karnõla jätäje' umma jonni, sis tä haar'd mõõga ja leie pää ar' otsast maaha. Karnõla võt't sis uma pää maast ar' kätte ja läts sis, pää kässi vaihel, ar mastõra uusi ja hiidäs' sinnä' magama, a esi' ütél':

«Inne ma' siist üles tulõje' ku mastõra mäevärehtist nakkas alavärehtihe vereoja juuskma.»

A' ku' kunigas leie' Karnõlal pää ar' otsast, sis jäie tä kõrraga sõkõst ja tä ronõ tõllast vällä ja nakas' käpilde kloostrist vällä ronima. Tä ronõ kloostrist vällä ja kõõ ronõ edesi ja pallõl' sis jumalat, õt ku' jummal tälle silmä' an'd ar' tagasi, sis tä kink uma' ratta' ar' kloostirilõ. Kunigas ol'le jo' kats versta kloostrist põh'a poolõ ar' roninu', ku' jummal an'd tälle silmä'. Sis las'k kunigas sinnä' tsässona ehitä, ja n'okki' sais viil tuu tsässon tuu kotusõ pääl. Kunigas kinke sis uma tõlla ka' ar' kloostirilõ ja tuu tõld sais viil n'okki' tuu kotusõ pääl, koh kunigas tap'p ar' Karnõla ja qual kottal kunigas tõllas[t] vällä ronõ.

Ütevoori kutsuti jo' Karnõla üles ja ül'ti, õt mäevärehtist jo' juusk vereoja alavärehtihe. Karnõla tul'le üles ja kaie, õt timmä peteti ar', sis tä ütél':

«No' hiitä ma' jal' ar' magama ja tulõje' inne üles, ku' nakkas alavärehtist mäevärehtihe vereoja juuskma. Sis tuu sõa aigu tulõ ma viil üles ja tapa kas vai üte lehmäsarvõgagi' ar' mitusada tuhat miist.»

No' hiidäs' Karnõla ar' vahtsõst magama ja maka viil n'okki' Petsere kloostrih.

S 102171/82 (11) < Setu, Vilo v., Lõtina k. — M. Podrätšikov < Feodor Vanahunt, sünd. 1890. a. (1935).

Vt. Vägimehe äratamine, muist. 6.

C.

Petseri manastõra ehitaminõ

Kornilius löüse üte risti Petseri mastõra asõmalt, ku viil mastõrat olõ-õs, ja tahtsõ sinnä risti asõmalõ kerkot ehtä', a tuu Kornilius tohi-is uma lubaga ehtä, koni pidi kuniga käest luba saama, a kunigas ol'le tuul aol Moskvah tapõlusõh ja Karnilius läts sis Moskvast kuniga käest lupa küsüma, õt kas lupat mullõ tuu luba, õt ma tahasi sinnä kottalõ väikest kerigukõist ehtä' mälestusõst, kost ma risti löüse. Ni sis kunigas and Korniliusõlõ tuu luba ar, ni Kornilius tul'le sis Moskvast tagasi ja ehit sinnä risti asõmalõ kerigu ar, ja läts jal vahtsõst Moskvahe, Moskvast kuniga käest lupa küsüma, õt nigu kunigas lupasi ümbre kerigu aiakõsõ ehtä. Nii kunigas küsse Korniliusõ käest, õt ku suurt sa tuud aida tahat ehtä. Sis Kornilius ütél' kunigalõ, õt ma taha-ai suurõmbat aida ehtä ku üte häränaha suurki platsikõsõ ümbre. No sis kunigas an'd tuu aiaehtämisõ luba ka ar Korniliusõlõ.

Ja sis Kornilius tul'le tagasi ja os't üte hüä suurõ häränaha ja lõik' tuu häränaha kõõ peenkestest nõöräkestest ar ja ummõl' nuu häränaha nõöräkese kõõ ütstõsõlõ otsa ja naas' tuud nüürä viidämä ja tuu nüür haardu ni kavvõndõhe ku naidõ mastõra müürä ümbre ar, mi no ümbre mastõra omma ja las'k rahval muid häränaha nüüri piteh müürü ehtä ja müürä (ümbre) sisse mastõra ehtä.

Tuu Kornilius palgas' väiga pallo rahvast kokko, ja las'k rahval naada

Irboskast pliite viidämä, ja tuu Kornilius mas's õgalõ ütele üts suurt palka. Ja sis, ku kiä pan'd uma hobõsõ pääle vähäbä kuurma, sis tuu hobõnõ õks rasõhõmpa viidi. Ku kiä pan'd uma hobõsõ pääle suurõ kuurma, sis kiä suurõmba kuurma pan'd, tuu hobõnõ kergempä viidi. Ja sis, ku tuu Kornilius rahvalõ palka mas's, sis tä las'k rahval es' võtta rahha ütest karbist, kiä ku pallo õnnõ võt't tuud rahha. A ku tuu rahvas kodo lätsi ja umma rahha lugõma naksi, sis olle õks tuud rahha õgal ütel üt'svõrra, nivõrra, ku tuul Korniliusõl lubat ol'le rahvalõ massa. Selle õt tuu Kornilius ol'le väiga õndsas inemine, tä tiidse ar, ku kiä rohkõmpa rahha võt't, ku täl lubat ol'le, sis tä muut' tuu rohkõmpa rahhajo ar mullast, a miä lubat raha ol'le, tuu õnnõ jäie perrä. Ja sis vana Irboska pliidest ommaki Petsere mastõra müürü tettü.

Ja ku Kornilius ehit Petsere mastõra valmist ja tek'k müürü ümbre mastõra ar ja sis kunigas sõit' Moskvast tapõlusõst kodo ja Munamäe otsast kai, õt Korniliusõl ol'le pallo suurõmb plats võõdõt, ku kunigal ol'le tälle lubat. Ni tuu kunigas mõtõl', õt ma lää no Korniliusõlõ mano ja lüü täl mõõgaga pää otsast.

Ni kunigas sõit' uma hobõsõga ja ummi suurtõ ratastõga sis Korniliusõ ehtedüd kerkot ja aida kaima, ni sõit' sis noidõ masteramüürä mano ar, ni kaie, õt väiga ol'le ilosahe ar ehted, ni kunigal tahtuki-is Korniliusõ pääd maha ar rako. Ni läts sis kunigas Korniliusõlõ mano ja naas' sõbralist juttu ajama Korniliusõga. Ni kunigas naas' sis Korniliusõ käest küüsümä, õt:

«Kuis sa mõistsõ ni ilosat ja ni suurt mastõrat ar ehitä?»

No sis Kornilius ütel kunigalõ, õt:

«Õgas ma suurõmbat ehidä-äs, ku sa mullõ lubasi, õt ma su käest küsse häränaha-suuru platsi ja ma ni suurõ ehidi ka ku häränaha-suuru platsi ümbre.»

No sis kunigas küsse tuu Korniliusõ käest, õt:

«Kost sa ni suurõ häränaha saie, ku soo aid ommõ?»

No sis Kornilius selet ar kunigalõ, õt:

«Võt ma osti üte häränaha ja lõigi tuu häränaha kõõ peenkestest nõõrest ja umbli nuu nõõrä kõõ ütstõsõlõ otsa ja naksi ümbre kerigu viidämä ja ku kavvõndõhe tuu nüür haardu ja ni suurõ aia lassi ma ümbre kerigu ehitä. Ja sis ma kaie, õt aida jäie väiga hulka asõnd üle ja sis ma lassi viil kerkit mano ehitä.»

Ja sis, ku Kornilius kunigaga hulka aigu ar kõnõli, sis ütel tä kunigalõ, õt:

«Tii sa tuu ar, mia sa lubasi.»

A kunigas ütel:

«Ma tiiä-äi midägi, midäs ma olõ lubanu tetä.»

Ni Kornilius ütel kunigalõ, õt:

«Mõtlõ, mõtlõ perrä, midäs sa Munamäe otsah mõtli mullõ tetä, ku sa näie sedä mu ehtetü mastõrat.»

No sis kunigal tulle miilde küll, mis tä lubasi Korniliusõlõ tetä, ku tä Munamäe otsah olle, a kunigas ütel Korniliusõlõ, õt:

«Ma anna tuu sullõ andist, mia ma sullõ lubasi tetä, a sa anna jal mullõ andist.»

A Kornilius ütel jal kunigalõ, õt:

«Ma inne perrä-õi anna, ku sa piät tuu mullõ ar tegemä, mia sa lubasi.»

No sis kunigal läts süä tävvest Korniliusõ pääle, õt kavvas tä mino tsusk. Ni kunigas võtt ka tah turukerigu man mõõga tupõst vällä ja leie Korniliusõl pää otsast.

No sis, ku kunigas leie Korniliusōl pää otsast ar, sis Kornilius võt't ka uma pää üskä ja lät's alla mastōrakerkohe ja lammōs' maha ja ütēl' nuilō, kiä sääl ol'le, ot:

«Ma inne tulō-ōi üles, ku saa sääne sõda ja verevalang, ku nakkas veri mäevärehtist alavärehtihe juuskma.»

A tuu kunigas, ku Korniliusō pää mõōgaga otsast leie ar, sis jäie tuu kunigas kottpūmmest ja jät't uma hobōsō suurtō ratastōga mastōrahe ja es' lät's käpilde minemä säält turukerigu mant ni kavvōndahe ku Paaltsova tsässonani. Ja ku tä lät's, sis tä kōō tuu tii pallōl' jumalat, ot ku jummal tälle silmä annasi ja nägemä nakasi. Ja ku kunigas sai Paaltsova tsässona kottalō ar minnä käpildeh, sis jummal an'd tälle ka silmä ja naas' tuu kunigas nägemä.

No sis kunigas las'k tuulō kottalō tsässona ehtä mälehtüsest rahvalō, kual kottal tälle silmä saie ja kunigas nägemä naas'. No sis tuust aast saani oga aestaga pidävä risti Paaltsova tsässona kottal kinni ja mälehtäse kunigat, ot Karniliusō tapjalō kunigalō, kiä pūmmest jäie, saie sääl kottal silmä ja naas' nägemä. A tuu kunigas, ku naas' nägemä, sis tulle Petsere mastōrahe tagasi ja võt't uma hobōsō ar, a ratta, minga tä Moskvast sõit', kinke mastōrahe rahvalō igavalō igavätsesest mälehtüsest, ja nuu suurō kuniga ratta panti mastōrahe tööklidō ala.

A tuulō Korniliusōlō lät's kiäki mastōrahe, kohe timä lesat, ja peteti tälle, taheti teedä, ot kas timä ommō ka ni õndsa, ot joud ülest tulla, ku täl ommō jo mitu aigu pää otsast ar raot, ja ülti Korniliusōlō, ot:

«Tull ar ülest jo, ot veri jo juusk mäevärhtist alavärhtihe sisse.»

No sis Kornilius karas' ka ruttu ülest ja näk'k ar, ot tälle peteti. Sis lammōs' jal vahtsōst maahha ja ütēl', ot:

«Ma inne ülest õi tulō, ku nakas veri alavärehtist mäevärehtihe juuskma, ja sis, ku ma ülest tulō ja ku mullō viil üts lehmäsarvgi kätte saa, sis ma tuu lehmäsarvōga õks kol kunigariiki ar puruda.»

Ja sis tuu Kornilius viidi säält mastōrast ar pühä Maar'a uusdō ja kohe timä sääl panti, sis sääl kottal oga päivi tuust aast saani puuvōismō-lambkōnō kōō palas.

S 84439/55 (34) < Setu, Vilo v., Mäe k. — A. Jänessoo < Nati Jänessoo, sünd. 1904. a. (1934).

D.

А Михайловоски сабор стали строить ашшо при Ивани Грозном. . . Вот, когда Карныли был ягуменом, јон просил у Ив[ана] Гр[озного] разрешение выстроить крепость. Иван не соглашался и вот раз спросил:

«А какú крепость собираешься строить?»

«Да на воловьей шкуры!»

Ну, јон яму и разрышыл. А, ведь јэту плиту для крепости возили с Изборьска. И вот, тогда же, заложыл Карныли и церкву Мудревной Софѣи. . . А потом, Карныли успел крепость кончить за сем лет (Ив[ан] Гр[озный] всё војевал), а церкву то оставил недостроенной.

Потом, Ив[ан] Гр[озный] једя с войны, а препадобны Карныли на сустрецю царя вышел со всёй свајой братьей, и приказал свајому послушнику всять блюдо с сабой. И как только поравнялись. . .

«Как, ты мяня мог омманить?!»

И отрубил голову и положыл на этаје блюдо. А голова и говори[т]:

«Ты мяня не благословил и не расспросил, а казнил!»

Иван, как услышал голос, ослабел, и, с тех пор, заболел и, так и неизвестно, господь знаје, куда делся. Вот атчево тут и осталась явоная

коляска и лошади и вся збуру. Каляска тяперь называюца Анны, т. к. царица Анна, яво жана, подарила яму яну, как јон отправлялся на войну.

А ашшо я забыл сказать, как Иван то казнил Карнылия, так Ивану то объяснили, што воловью то шкуру разрезали на куски! Вот и вышла така[я] крепость! А послѣ Ивана Грознова остался только один сын, да и яво казнили! (Дядя сказнил!)

Пошли смуты. И как стал царём Михаил Фёдрыць, јон и устроил церкву на свајо имя. А в старину яну вси называли Софѣјей!

ERA Vene 10, 458/60 (974) < Setu, Irboska v., Velje k. — V. Egorov < Nikolai Gritšmanov, 73 a. (1937).

[T O L G E.]

Mihhaili kirikut hakati ehitama juba Ivan Groznõi ajal... Siis, kui Kornelius oli kloostriülemaks, palus ta Ivan Groznõilt luba ehitada kindlus. Ivan ei nõustunud ja küsis kord:

«Ага missugust kindlust sa mõtled ehitada?»

«Härjanahale!»

Tema [= Ivan] andiski talle luba. Kuid kivi kindluseks veeti Irboskast. Ja samal ajal pani Kornelius aluskivid ka Targa Sofia kirikule... Peale seda jõudis Kornelius lõpetada kindluse seitsme aasta jooksul (Ivan Groznõi sõdis kõik aeg), kiriku aga jättis lõpetamata.

Siis, kui Ivan Groznõi tuli sõjast ja vaga Kornelius läks tsaarile vastu kõikide oma munkadega, käskis ta oma munk-teenijal võtta vaagen kaasa. Ja niipea, kui kohastikku said...

«Kuidas sa võisid mind petta?»

Ja raius pea otsast ja pani sellele vaagnale. Pea aga ütleb:

«Sina ei õnnistanud ega pärinud minult järele, vaid hukkasid.»

Kui Ivan häält kuulis, nõrkes ta ja hakkas sellest ajast peale põdema ega ole teada, jumal vast teab, kuhu kadus. Vaat, miks jäi siia tema tõld ja hobused ja kõik rakmed. Tõlda nimetatakse Annaks, sest tsaarina Anna, tema abikaasa, kinkis selle temale, kui ta läks sõtta.

Kuid veel ma unustasin öelda: kui Ivan oli hukanud Korneliuse, siis selgitati talle, et härjanahk lõigati tükkideks! Ja saigi niisugune kindlus! Ага Ivan Groznõist jäi ainult üks poeg ja seegi hukati. (Isa hukkas!)

Tulid segased ajad. Ja kui tsaariks sai Mihhail Fjodrõts, ehtas tema kiriku oma nimele. Vanasti aga nimetasid kõik seda kirikut Sofiaks.

E.

Иван Грозный, как ехал с Мериный гары и завидил зачто аграда высокая. Он приехал, взял да и атрубил галаву Карнелию препадоб-наму, игуменью монастыря. А Карнелий взял галаву и пашол. Тагда Ивана Грознава разбила параличом. Он стал гаразд прасить Карнелию и он прастил.

ERA Vene 16, 234 (27) < Setu, Petseri l. — O. Brandt-Hildebrand < Tatjana Lamanosova, 65 a. (1941).

[T O L G E.]

Kui Ivan Groznõi sõitis Meremäelt alla, vaatas ta — miks kõrge aed. Ta sõitis kohale, võttis ja lõi kloostriülemal, vagal Korneliusel, pea otsast. Kornelius aga võttis pea ja läks. Siis tabas Ivan Groznõid halvatus. Ta hakkas Korneliust väga paluma ja see andestas talle.

F.

Кae', Карнила күүс'се кунига käest lupa, et anna' mullõ mastõralõ aiakõnõ ümbre tetä'. А timä tek'k müürü. Irboskast veeti pliidi'. Rahakas't

ol' plat'si pääl. Ōgaüts vōt't uma käega, pal'lo tä tiin'e. Liisnat vōti', es jää' punga rahha, parruisi vōti', punga jäi kõik. Kiä pan'd suurō kuurma, tuul tul'l hopōn ker'gehe; kiä pan'd väiku kuurma, hopōn vidi rasōhhōhō. Mose pühä Maar'a ol' tah abih.

Tul'l kunigas Pet'serehe, Karnil tul'l vasta tälle, tal'drik käeh ja rist tal'drigu pääl. Timä nii kõvastō pahasi, tä hiitü ar', et sōda jo Pet'sereh valōtas õnnō. Vōt't mōōga, ni lei Karnilal pää maahha. Karnil vōt't pää, pan'd tal'drigu pääle ja lät's mastōrahe tagasi.

Jäi kunigas pūmehest. Naas' sōs väega jumalat pallōma, et ma olō pattu saanu', kui jummal' mullō jäl' silmä' annasi, ma kingisi kõik ratta' ni mütsü' mastōralō. Ratta' ommaki mastōrah; hus's, tuu om patt all.

Karnila lammōs' kirstu ja om täämbätse pääväni'. Tä ol' olnu' üleväh kah. Timä väega rahvast halōs't. Inne ku ar lät's, sōs ütēl', et:

«Ma inne ülest ei tulō', ku mastōra all sōda tulō.»

Rahvas mär'ge' kokko, et:

«Läämi' nakkami tänni, et sōda om mastōra all, sōda om mastōra all.»

Timä tul'l kah ülest, kakas' üte tammō juurdōga vällä ja küüs'se, et:

«Koh om sōda?»

A rahvas petivä'. Sōs timä pahasi ar', lammōs' kirstu ja ütēl', et ma inne ülest ei tulō', ku repist nakkas jo veri üles nōsōma.

ERA II 286, 200/1 (178) < Setu, Petseri v., Vaartsis k. — E. Kirss < Aleksander Uibo, sünd. 1859. a. (1940).

Vt. Tootus appi tulla, muist. 5; Vägimehe äratamine, muist. 6.

G.

Kats vägimiist ol', Kaurila ja Karnilei. Üt's el'li Pihkvah, tōōnō Pet'serih. Hedos'sa ja Antos'sa ol'li' kat's tüümiist. Ivvan' Kroosnōi käs'k tetä' Pet'seri mastōra ümbre varvolist aida, a nimä' teie' kivimüürü. Timä tul'l kaema, et miä om t'ett. Tuu ol' pühä vägimiis' Karnilei. Lät's leeväga ja soolaga vasta Paasa ala. Ivvan' Kroosnōi ragi täl pää otsast. Timä pan'd uma pääkese tal'drigu pääle, täl ol' hindäle kirst val'mis t'ett, lammōs kirstu, ni jäigi sinnä'.

Ivvan' Kroosnōi lät's uma sōaga minemä, lät's läbi Logosavitsa Valgō-Risti mano, jäi tuu sōda täl kõik pūmehest. Säält timä kinke kõik uma' ratta' ja mütsü ja kepi kõik mastōralō, sōs sai sōda jal' ummi silmi pääle.

ERA II 286, 268/9 (251) < Setu, Meremäe v., Lepa k. — E. Kirss < Ogask Tam-mik, sünd. 1859. a. (1940).

H.

Siih ol'li' kõik puusta maa'. Iroboskah ol' külä ja Pat'skohvkah ol' üt's talo, Ulanovah ol' talo. Pet'sereh olō-ōs mastōrat kah. Nokki om mastōrah üt's puu, mis om vanōb mastōrat. Irboskast käve' küti' siiä' ja kai', et mil'le s'oooh oroh om väega hüä luht. Tuu puul ol'li' nä' üüd kah, kinkōl ol' Pat'skohvka kottalō talokōnō pant. Sai ku pal'lo ao peräst, tōist kōrda lätt üt's sinnä': puu kaldunu' maahha ja juurdōga tōmmanu maagi üles. Uus' lätt puu alt mäe sisse. Tuu lätt uustō, sääl pühä Maar'a kojolaud pant liivasaina pääle üles. Vana pühä Maar'a kojo keskpaiga-kōnō omgi tuu. Veere' omma' tettü peräst mano.

Kiä naas' jo sääl ker'kut tegemä ja jumalat pallōma. Lät's jo helü suurōbast. Tuud mastōra ker'kut tetti, naati müürü ka kudama. Irboskast Uutsōmäe otsast veeti pliite. Kiä pan'd hobōsōlō suurōba kuurma, hopōn'

ker'geppä tul'l. Ül'ti, et ku müürü koeti, sōs ol'l jo Karnilei kah. Edimäne, tuu löüdjä ol'l Anton Hedos'sa. Karnilei sai jo mastōra jaoļō kui pere-miis'. Ivvan' Groznōi säidse aastakka ol'l Riia liina all tapōlnu. Tulō tagasi, tulō Meremäe otsa, müür valōtas vasta. Kaes:

«Kiä taahha ilma mu lubalda liina tek'k? Lää sinnä', rao pää maahha.»

Tulō siia', Karnilei lätt mäevärehti pääl vasta:

«Tii' sa tuu tüü ar', miä sa mõtli'!»

. Kuningas kui hiitü. Olō-ōs tahtnu tetäki'. Timä õks jäl üt'el:

«Tii', tii' tüü ar'!»

No sōs kuningas leigi pää maahha. Asō ol'l Karnileil jo val'mis. Kuni-gas mastōrahe sisse suurdō kerkohe ol'l pandnu hobōsō. Suurō kerigu otsah om väikukōnō kerigukōnō, sinnä' ol'l pandnu märä. Mi' kutsu no Kapstmaar'a kerik. Märä toonu' poja sinnä' kerikohe. Kuningas jäi pūmehhest. Sōs pallōl' kol' üüd-päivä pühä Maar'a iih jumalat.

«Ku jummal' mullō annasi silmä', ma jätäsi siiä' kõik. Ihoalastō lää siist minemä.»

Ol'l kaonu kah timä, nigu kiäki tiiä-s. Panti Karnilei kirstu, ni kirstuh omgi'. Rahvas kōnōli, et timä pan'd pää livva pääle ja astō esi' alla, lammōs' kirstu. Ku ta mastōrat ol'l tennü', sōs ol'l pallōlnu, et jummal' hoia' sedä mastōrat, koon' ma üles tulō. Ma inne tulō-ōi üles, ku mäe-värehhist nakkas alavärehhihe veri juuskma.

ERA II 286, 219/21 (195) < Setu, Petseri v., Kolovina k. — E. Kirss < Semmen Hani, sünd. 1863. a. (1940).

Vt. Tootus appi tulla, muist. 5.

I.

Kuningas ja Petseri kirikuehitaja

Kuningas läks sõtta ja üks kirikuehitaja küsis kuninga käest:

«Kas lubad minul üht väikest kirikut Petserisse ehitada?»

Kuningas oli nõus. Kirikuehitaja ehitas kõik need kirikud, mis nüüd Petseris on. Aga kuningas ei lubanud niipalju kirikuid ehitada, ta lubas ainult ühe kiriku. Kui kirikud valmis said, siis tuli kuningas sõjast tagasi. Kui ta Meremäele jõudis, siis ta nägi, et Petserisse on palju kiri-kuid ehitatud. Kuninga Petserisse jõudes läks kirikuehitaja kuningale vastu. Siis ta ütles kuningale:

«Võta siit taldriku pealt võti ja mine kirikusse!»

Aga kuningas võttis mõõga ja lõi kirikuehitaja pea otsast. Kiriku-ehitaja ütles kuningale, et kui sina mu pea otsast löid, siis pane ta siia taldriku peale. Kuningas pani pea taldriku peale ja nad läksid mõlemad kirikusse. Kirikus kukkus pealta inimene maha, aga kuningas jäi pime-daks. Siis maeti nad mõlemad kiriku juurde maha. Sellest saadik ongi kuninga rattad Petseris.

Pihkvas tehti Troetsat ja Petseris kloostrit. Seal ei olnud teisi ini-mesi, kes nendele raha päevatöö eest andis. Siis sinna pandi ühte hōbe-dasse kastikesse raha ja igaüks võttis päevatöö palga. Nad tahtsid küll enam raha võtta, kuid ei saanud kui päevapalk. Sinna tuli inimesi vaa-tama, et kuidas nad ühe haamriga teevad Petseris ja Pihkvas.

Kui neil kloostrid ja Troetsad valmis said, siis nemad käisid üksteise tööd vaatamas. Petseri kloostri ehitaja läks Pihkva Troetsat vaatama, siis tuli vastu Emajõgi, ta hüppas üle Emajõe, et jalgagi ei saanud märjaks.

ERA II 247, 505/9 (1) < Vastseliina, Misso v., Pörste k. — O. Teder < Nikita Teder, 75 a. (1939).

Vt. Kuiva jalaga üle vee, muist. 3 A.

K.

Petseri vägimees Karniila

Vinne kuningas lei Meremäe otsah lahingut. Siis läks kuningas Riia alla taplõma. Seeni kui kuningas tapõl' 7 aastat Riia all, Karniila tek'k tuu ao seeh pühä aia. Kuningas vaatab säält tagasi tulles kloostri müüri ja vihastub:

«Kes mu lubalda tek'k?!»

Karniila tuleb kloostri väraval vastu, kuningas lööb ta pää maha. Nigu Passa alt pää nakas hüürdümä, ei jäänd enne seisma kui kaivu man. Kuningas aga jäi pümmes; hopõn sattõ neläjalalt maha. Kuningas jättis kõik oma kraami maha, muu seas puuratta, läts palja hammõga pallo pite minemä. Kohe jalga vasta maad lei, sai kivihun'k. Lehmakari oli palu pääl; lehmadki said kivideks. Kuningas ol'l puul' pühä: maailm pallõl' timä iist jumalat.

Kuningas läks Pihkva poole. Sääli oli teine «master» Ulasovas. Valgõ risti man tul'l vanamiis kinga mano, häälitis pääd pite ja kõnõl' kõrva sisse:

«Vaas'senka, tsiisse! Vaas'senka, tsiisse!»

Kuningas oli väga vihane, tahtis Pihkva linna puruks lasta. Ka vanamehe vastu sai kuningas vihaseks, mõtles, kui silla pääle saab, tapab vanamehe ära ehk viskab vette:

«Ma lüü timä üle silla vette!»

Aga t'sassovna kottal kattõ vanamiis är'. Kuningas mõtles:

«Ta ol'l jumal'!»

Miildõ är'. Lugi jumala värsi ar'. Läts umma paika — Petrograate. Muidu tahtis Pihkvat üles lasta.

Vägimiis olla õelnud, et enne üles ei tõusvat, ku Passa alt nakas verd nii pal'lo juuskma, et oro täüs saa. Tulõ vällä ja lööse mäntse patuvidäjä maha. Tulõ abist rahvalõ. (Võõras usk tulõ.)

ERA II 21, 49/50 (3) < Setu, Järvesuu v., Vehrulista k. < Lobotka k. — P. Voolaine < Alla Mesipuu, umb. 55 a. (1929).

Vt. Tõotus appi tulla, muist. 5.

5.

[Tõotus appi tulla]

A.

V ä g i m e h e

Mustõ ol'l mitu vägimiist. Kõgõ kõvõmba kaivi järvi ja tei orga. Petseri uusi matõti kõik maha. Sääli umma parhilla kirstu nätä. Inne tulõ-õi niä ello, ku sõda tulõ; ku veri nakkas mäevärehist sisse juuskma, sis ülke õnnõ:

«Vägimehe, tulkõ üles! Sõda um välähn! Mäevärehtist juusk jo veri sissel!»

Sis tulõva jäll ello, pesvä vaimlasõ mõtsa ja avitasõ umma rahvast. A sio ilma aigu olõ-õi inäp vägimiihi, mõni kõva miis um viil, miä um, tuu õks olõ-õi inäp vägimiis, sääne, ku vanast vägimehe olli.

E 47181 < Rõuge — J. Gutves (1909).

Vt. Vasarapildumine, muist. 1 A, C, E; Vägimehel kulub palju saapaid, muist 2 A; Peata kirikuehitaja, muist. 4 F, H, K; Vägimehe äratamine, muist. 6 D, E.

Vrd. ka: Tõllu tõotus ja äratamine, muist. 184—186.

B.

Vihhas'-kunigas käs'k Karnilal hobõsõtalli tetä', a Karnil tek'k kerigu. Vihhas'-kunigas lät's sinnä', ni lei Karnilal pää maahha mõõgaga'. Karnil haar'd pää üs'kä ja juus'k verst maad säält, koh nä ol'i, Pet'serehe. Kuni-gas jäi pümehehes. Ni jäi' täl ratta ja kõik taahha. Karnil pan'ti klaas'-kirstu sisse pühä Maar'a ker'kohe. Tuud om tä ülnü' viil inne surma, et ma inne üles ei tulõ', ku jo mäevärehhist juusk verd. Ku alavärehhist juusk, sõs tulõ-õi viil. Ja tuud om ka ülnü', et ku mul pää otsa ar' kasus, sõs tulõ ilma ots. Nii üldäs, et pää om naanu jo otsa kasuma, et olõ-õi pal'lo kasumalda'.

ERA II 286, 122/3 (87) < Vastseliina khk. ja v., Leimanni k. — E. Kirss < Maria Linnas, sünd. 1854. a. (1940).

Vt. Peata kirikuehitaja, muist. 4.

6.

[Vägimehe äratamine]

A.

Petseri vägimees

Petseris olnud vanast üks suur vägimees. Kui säält sõda tulnud, olnud vägimees kohe platsis ja võit olnud ikka tema pool. Uhekorra heitnud tema magama, ei luband enne üles tõusta, kui sõda platsis. Ükskord läinud üks aga vägimehe juure ja ütelnud:

«Vägimees, vägimees, tõuse ülesse, sõda väljas!»

Vägimees tõusnudki ülesse. Et aga sõda kusagil pole olnud, sis saanud vägimees nii pahaseks, et ta koopasse läinud ja enne säält välja ei luband tulla, kui veri üle saapasääre sisse tuleb. Sestsaadik pole enam vägimeest ükski julgend puttuda.

E 29903 < Võnnu — P. Rootslane < Johan Rootslane (1897).

Vt. Vasarapildumine, muist. 1 C, E; Vägimehel kulub palju saapaid, muist. 2 A; Peata kirikuehitaja, muist. 4 B, F.

Vrd. ka: Tõllu töötus ja äratamine, Tõll, muist. 184—186.

B.

Vägimees olnud mitu päeva sõas ja võidelnud, aga puhkamist ei saanud ta sugugi, selle olnud ta ka nii roidunud, et kui kodu koopa juure saanud, kohe magama jäänud. Poisikesed aga hõiganud:

«Vägimees, tule ülesse, sõda jälle platsis!»

Vägimees tulnud ülesse. Kui ta aru saanud, et teda petetud, sis vandunud ära, et enne ei tule koopast välja, kui veri alaväratist sisse tuleb.

E 29903 < Võnnu — P. Rootslane < Johan Rootslane (1897).

C.

Petseri vägimiis

Petseri oosih maka vägimiis. Ta olla kõnõlnud:

«Mii tii siiä' mastera maada'. Inne tulõ-õi' üles, ku mäevärrist juusk veri poolõ jalani.»

Kloostri taga kar'us laulnu nimmipite:

«Mihhal, Kavriila, tulkõ' üles, sõda jo otsani» (tapleb).

Vägimiis tuli välja, võt't palgi sälgä, ent es näe kedagi. Läks tagasi magama ja ütles (teise objekti järele):

«Inne tulõ-õi (üles), ku Paasa alt veri juus'k (alla orgu).»
(Vana' kõnõli'.)

ERA II 21, 68/9 (71) < Setu, Kuulja v., Väike-Kuuliski k. < Satsarina v., Kund-
cusõ k. — P. Voolaine < Kati, umb. 43 a., Veera, umb. 30 a. (1928).

D.

Vanast ol'l kunigit pal'lo, sõs ol'l Vahtsõliina man kah üt's kunigas. Karnila üt'el' kunigalõ, et:

«Kas lupat ümbre mastõra haost aida tetä.»

Mis taa ümbre mastõra kivist müür om, timä kõik taa tek'k. Tul'l tuu kunigas Meremäe otsa, ni säält jo näk'k, et suur' müür om tett. Tul'l timä siiä, ni tuu vägimiis lät's tälle ristiga vasta. Timä lei arki pää maahha tuul vägimehel tuu kunigas. Timä võt't pää, pan'd tal'drigu pääle ja astõ ker'kohe inne kunigat uma pääga'. Lammõs' kirstu ar', sõs üt'el', et:

«Ma inne tulõ-õi üles, ku siih mastõrah mään'e hädä tulõ.»

Üts vinne paaba tahtsõ timmä kaia'. Hõigas' timmä, et:

«Tul üles!»

Paaba pet't, timä tahtsõ õnnõ kaia', kas tä tulõ kah. Sõs Karnila lammõs' kirstu tagasi ja üt'el', et ma no inne tulõ-õi üles, ku mäevärehhist nakas alavärehhihe veri juuskma, ku nii suur' hädä om jo'.

ERA II 286, 167/8 (145) < Setu, Petseri v., Säpina k. < Vedernika k. — E. Kirss
< Nasta Kuus, sünd. 1860. a. (1940).

Vt. Peata kirikuehitaja, muist. 4; Tootus appi tulla, muist. 5.

E.

Val'l, mis om tett ümbre ker'kitõ, tuu om vägimehe tett. Tuu ol'l nii.

Kuningas käs'k ümbre ker'kite haust aida tetä', a vägimiis tegi valli. Loogusõ (kaelkoogud) omma parhillake viil kloostreh, minka vägimiis müürü mano vett kan'd. Tul'l sis kuningas tükü ao peräst kaema, õt kuis om timä käs'k täüdetü. Vägimiis tul'l tallõ värehte mano vasta. Kuningas pahase ar', õt sääne val'l ol'l tett, võt't mõõga ja lei vägimehel pää otsast maalõ. Vägimiis võt't uma pää kanglahe ja läts astõ ker'kohe. Sinnä om timä matõt, säält om timä kirst viil täämbäge.

Kuningas jäi pümmest. Kuningas lubas' jättä uma' ratta' ja hobõsõ sinnä'. Kuningas sai uma' nägemise tagase. Ker'koh ol'l üt'elnu vägimiis, õt kui sõda tulõ, sis tulõ üles.

Ütskõrd ol'l timmä petet, õt:

«Vägimiis, sõda om, tulõ ülestit!»

Vägimiis tul'l ja nägi, et peteti, sis üt'el', õt:

«Inne ma ei tulõ üles, kui alavärrest nakkas veri sisse juuskma.»

A kõnõldas, õt oosõ', mis omma kloostreh, läävä Kiiovahe (Kiiev) vällä. Ütskõrd ol'l pini jänesega sisse last ja Kiiovah vällä tulno.

ERA II 307, 44/5 (22) < Setu, Mäe v., Järvepää k. — P. Evik < Ivan Metsla
(1943).

Vt. Peata kirikuehitaja, muist. 4; Tootus appi tulla, muist. 5.

[Vägimees käib hauast väljas]

Petseri vägimees

Ütskõrd el'le Petsereh miis, timäl ol'l kats poja. Esäl ol'l maad veidökönõ ja üts timä pojõst pidi koheke' eis' otsma õnnõ. Kats tõmpsevva' hindä vaihhõl seerepet, õt kummal sis tulõ minnä'. Seerep sai noorõmba poja kätte. Timä lahko sis esä majast ar'. Katõ kuu peräst tul'l jo kirige', õt timä om Irboskah sepäst opno'. Vanõmbal pojäl sai ka' hää miil, õt veli om opno' sepäst.

Noorõmb poig sai olla' kolm aestakka sepäh, ku kuul'e timäl esä ar'. Nüüd kut's vanõmb ka' uma vele esäle puhtellõ. Puhtõlavvah lätsivä' vele' tüllõ ja' pöörivä' ka' taplõmma. Vanõmb poig tap'p arke' uma vele. Tuust pääle jäi timä ütsindä' elämä esätallo.

Timä tul'l väega hääle mõttõlõ, õt ehtädä üts ker'k. Tä valõ üte väega pümme üü, sis pan'd ratastõ ette kats valgõ päägä' härgä, ratastõllõ pan'd nelli suurt kivvi õga kerigo nulga jaost. Sis las'k häril minnä', õt kohe kottalõ nimä' saisma jäävä, sinnä timä ehtäske' kerigo. Nii ehit' kerigo valmest, a' olõ-õi määnestke' nimme kerkollõ panda'. Sis nakas' timä mõtlõmma, õt mis päiv tuu ol'l, ku timä nakas' ker'kot edimält ehtämmä. Mõtõl', mõtõl', ja' sis tul'l miilde, õt ol'l piitrepäävä üü ja tuuperäst omge' Petsereh ker'k, midä kutsutas Piitre ker'kost.

Perästpoolõ nakas' vägimehe jõud kaoma ja' kattõ nii ar', õt õs jovva' inäp kävoke'. Mõni näväl perästpoolõ kuul'e vägimiis arke'. Timä pante magama igävest und uma tett kerigo põrmado ala. Õga üüse ja piitrepää üüse om kuulda' säääl ker'koh mürrä ja kärrä. Nimä' pidavä' säääl kerigo sünnipäivä.

Ütskõrd juhto kiäke' miis nägemä, õt üts, valgõ lina pää pääle võet, tul'l kerigo müürü alt vällä ja nakas' lugõma midäke' ütest väigokõsõst raamadokõsõst, õt:

«Jumalaga', seo ker'k, ma koolõ ar'», ja hüpäs' jälke' tuust mulgust sinnä' kerigo ala.

Perästpoolõ õs kuulõ inämb mürinät ker'koh, õga-õs näe' ka' inäp kiäke' tuud valgõ linaga inemist kerigo saina alt vällä' käävät.

ERA II 296, 70/2 (12) < Setu, Mäe v., Suure-Rõsna k. — M. Kivisaar (1940).

Vt. Kiriku ehitamise paiga valimine, Tõll, muist. 126 C, 128, 136, 137; HVM I, lk. 359—361, muist. 323, 325.

[Kornelius kustutab tulekahju]

Ütevoori lät's Ostrova liin palama. Kol' päivä palli, nigu' toona' Pet'ser. Pal'li, pal'li, jouda-as kuigi ar kistuta'. Sõs tul'l üt's sää'n'e miis, kui pan'gi vett visas, ol'l nigu viiskümend pan'gi õnnõ. Täht ol'l otsa iih, et Pet'serski Karnilei. A Karnilei ol'l koolnu'. Ülti, et Karnilei lät's viil koolult sinnä' appi. Kae', Karnilei ol'l pallõlnu jumalat, et hoia' mu maad nälä iist ni rüäsä iist ni sõa iist ja õi olõ' kah meil siih suuri häti olnu'.

Tuust aost naatigi Ostrovva ka riste võtma.

ERA II 286, 235 (212) < Setu, Petseri v., Kolovina k. — E. Kirss < Semmen Hani, sünd. 1863. a. (1940).

[Petseri vägimehe küljelu]

Petseri ühes kirikus [on] kellalöömise nui. Rahva teate järele on see
Petseri vägimehe küljelu. Kudas küljelu Petseri kirikusse saanud, ei
tea rahvas enam kõnelda.

E 53617 (6) — M. J. Eisen < H. Prants.